

ENOTA ANALIZE SPONTANEGA GOVORA: INTERAKCIJA PROZODIJE, PRAGMATIKE IN SKLADNJE

V raziskavi odpremo vprašanje enote za analizo spontanega govora in predlagamo enoto govornih odstavkov, ki je opredeljen na skladenjski in prozodični ravni. Znotraj govornega odstavka lahko pragmatično členimo preambulo, v kateri se zgostijo strateška vprašanja formuliranja in pokaže osebni odnos govorca do izrečenega, in remo, ki jo je mogoče analizirati z utečenimi kategorijami skladenjske analize. S predlagano metodologijo analiziramo tri spontane govorne izmenjave v slovenščini. Rezultati na celotnem korpusu kažejo prevladovanje kratkih preambul in podredno stavljenih rem. Po drugi strani opažamo velik vpliv diskurzivnega žanra na zgradbo govornega odstavka, saj pri soočanju nasprotujočih si mnenj zasledimo več daljših preambul z raznoliko zgradbo kot pri argumentaciji ali naraciji.

Ključne besede: spontani govor, enota analize, govorni odstavki, skladenjska analiza, pragmatična analiza, prozodična analiza

1 Uvod

Spontani govor se od vnaprej pripravljenega govornega diskurza razlikuje po specifikah, da njegovo izrekanje poteka praktično sočasno z njegovim načrtovanjem. Zato so lahko sistematične skladenjske analize spontanega govora zelo produktivne pri razmisleku o govornikovih komunikacijskih strategijah in sredstvih, ki jih pri tem uporablja. Rezultati tovrstnih analiz so ključnega pomena za potrebe poklicnih govorcev, retoričnih usposabljanj, marketinga, sodnih preiskav in pri razvoju orodij za avtomatsko razpoznavanje govora.

Poskusi skladenjske analize spontanega govora so pokazali, da so jezikovne enote spontanega govora povsem drugačne kot v pisnih besedilih ali njihovih oralizacijah (Blanche Benveniste 1997, Lacheret 2003). Zato so se številne študije usmerile k preučevanju posameznih jezikovnih struktur, tipičnih za spontani govor. Tako se prispevki v slovenskem prostoru ukvarjajo z rabo zaimkov v otroškem govoru (Kranjc 1999), diskurznimi označevalci (Schlamberger Brezar 2000, 2012), elementi spontanosti v govoru (Verdonik 2007), poudarki in premori (Huber 2012)) in kazalci stopenj besedilne zgradbe (Smolej 2012). Omenjene raziskave so razširile poznavanje specifik spontanega govorjenega diskurza glede na pisna besedila, umanjajo pa raziskave, ki bi spontani govorni diskurz obravnavale kot celoto.

S korpusom govorjenega jezika (Verdonik, Zwitter Vitez 2011) smo dobili možnost celovitih raziskav spontane govorjene slovenščine. Enote segmentacije v korpusu Gos so *izjave* in *vloge*. Izjava je definirana kot skladenjsko, leksikalno in semantično koherentna enota, ki pa je precej heterogeno določena na podlagi subjektivne ocene različnih transkriptorjev. Kakovostna metodologija z jasno definiranimi kriteriji analize bi omogočila ne le opazovanje vnaprej predvidenih izstopajočih struktur (ponavljanja, samopopravki, specifičen besedni red), ampak tudi opazovanje strukturiranja govora glede na različne kontekstualne dejavnike govorne izmenjave, kot so profil tvorca sporočila, diskurzivni žanr, odnos med govorcema ipd. V prispevku želimo pokazati primer celovite analize spontanega govora z upoštevanjem interakcije prozodije, pragmatike in skladnje. Na podlagi predstavljene metodologije bomo poskusili definirati enoto spontanega govora za slovenščino in pokazati, kako se spontani govor strukturira pri različnih govornicah in sporazumevalnih položajih.

2 Problem enote analize

Pogled na transkripcijo spontanega govora na prvi pogled pokaže na videz nepregledno množico sekvenc različnih dolžin in različnih lastnosti (Primer (1)), ki jo je nemogoče analizirati s tradicionalnimi skladenjskimi prijemi.

(1)

pa zgrab torbo več pa takole cukne jst sem tok sem držala torbo da je nisem spustila ne ampak e sem kar tekla

C. Blanche-Benveniste (1997: 111) ugotavlja, da »skladnja **stavka** in **propozicij**, utemeljena na besednih vrstah in funkcijah, ne zadošča za razlago nekaterih strukturnih postopkov v govorjenem jeziku.« Tudi M. Smolej (2012) ugotavlja, da je »meja med enostavno (prosto) povedjo in večstavčno (priredno) povedjo v spontano govorjenem besedilu v primerjavi s pisnim (knjižnim) težje določljiva.« V nadaljevanju bomo predstavili nekaj pomembnejših jezikoslovnih teorij, ki so vsaka na svoj način poskušale vzpostaviti dosledne in jasne kriterije za zamejitev koherentnih enot v spontanem govoru.

2.1 Jezikovna pragmatika

V šestdesetih letih 20. stoletja Austin (1962) v središče svoje analize postavi vsakdanji jezik in formulira teorijo govornih dejanj. Iz tega se razvije jezikovna pragmatika, katere cilj ni več klasična analiza pomena neke izjave, temveč opredelitev vloge govornega dejanja, ki ga neka izjava uresničuje. Zato se t. i. »ženevska šola« pod vodstvom Rouleta (1985) in Moeschlerja (1985) začne ukvarjati s segmentiranjem diskurza na pregledne enote in opredeli tri tipe konverzacijskih enot: *izmenjava* (najmanjša dialoška enota), *intervencija* (največja monološka enota, ki gradi izmenjavo), in *govorno dejanje* (najmanjša monološka enota, ki gradi intervencijo). Govorno izmenjavo ponazarja primer (2):

(2)

A: *Are you ready?*

B: *Why?*

A: *We must leave now.*

(Moeschler 1985.)

Kljub težnji jezikovne pragmatike, da bi poudarila pomembnost konteksta, pa teorija govornih dejanj jezik proučuje na primerih, ki ne izhajajo neposredno iz avtentičnih govornih položajev. Reprezentativna enota jezikovne pragmatike, govorno dejanje, poleg tega ni opredeljena z dovolj jasnimi merili za segmentiranje daljših monoloških enot znotraj večine spontanega govornih izmenjav.

2.2 Makrosintaksa

Zaradi neučinkovitosti koncepta stavka pri analizi spontanega govora uvede ekipa GARS¹ pod vodstvom C. Blanche-Benveniste (2002) novo enoto, ki temelji na kriterijih »onstran skladnje«: gre za koncept, imenovan *makrosintaksa*, ki deluje v močni povezavi s prozodičnimi prvinami govorne interakcije. Osnovno enoto makrosintakse C. Blanche-Benveniste imenuje *jedro* (Primer 3): »to je enota, ki ima znotraj izjave semantično in intonacijsko avtonomijo«. Samo jedro lahko funkcionira kot samostojna izjava, ostali členi izjave pa te avtonomije nimajo. Pred jedrom pogosto najdemo elemente, imenovane *predpone*, ki pogosto izražajo osebni vidik (*selon eux – pravijo*) ali mnenje izjavljalca (*de toute façon – na vsak način*), ki modalizira celotno izjavo. Predpone nimajo avtonomije, da bi delovale kot samostojna izjava (Primer 3):

(3)

predpona1	predpona2	predpona3	jedro
<i>selon eux</i>		<i>de toute façon</i>	<i>une année de formation ça suffit amplement pour tout savoir</i>
<i>pravijo</i>		<i>na vsak način</i>	<i>eno leto usposabljanja</i>
			<i>to bi moralo biti dovolj da se vsega naučiš</i>

(Blanche Benveniste 1990: 130.)

¹ Groupe Aixois de Recherches en Syntaxe.

Vendar drugi raziskovalci (Benzitoun 2010) enoti makrosintakse očitajo pomanjkanje jasno določenega prehoda med enotami, ki bi jih lahko definirali, če bi v analizo vključili še raven prozodije.

2.3 Intonacijska perioda

Tudi Anne Lacheret (2003) ugotavlja, da pristopi, ki poskušajo »segmentirati diskurz na skladenjske enote, razvrščene okrog povedkovnega jedra in njegovih satelitov«, pri analizi spontanega govora odpovejo. Ker so sodobne jezikoslovne raziskave skoraj neločljivo povezane z različnimi tipi govornih in pisnih korpusov, poskuša A. Lacheret definirati čim bolj enotna merila, ki bi v končni fazi lahko omogočala avtomatsko segmentiranje korpusov.

Zato uvede koncept *intonacijske periode*, osnovan na načelu prototipskih variacij osnovne frekvence F0 in specifične distribucije premorov. Skupek vseh kriterijev predstavlja poseben algoritem, ki ga raziskovalci vključijo v program za segmentiranje, imenovan *Analor*. Meja intonacijske periode je opredeljena, če in samo če so izpolnjeni naslednji štirje pogoji (2003: 57):

- dolžina premora presega 30 stotink sekunde,
- razlika med vrhom F0 in povprečjem F0 celotnega signala presega 4 poltone,
- razlika med zadnjim vrhom F0 pred premorom in prvo vrednostjo naslednje F0 presega 3 poltone,
- v neposredni bližini premora ni polglasniškega označevalca oklevanja.

Merila A. Lacheret so tehnično precej zahtevna, vendar predstavljajo enega prvih pristopov, ki omogoča dovolj zanesljivo avtomatsko segmentiranje. Utemeljena so namreč na prepoznavanju odseva govorčevih kognitivnih operacij, ki formalno določenim segmentom podeljujejo konkretno komunikacijsko vrednost.

2.4 Teorija izrekanja in govorjeni odstavek

Teorija izrekanja Emila Benvenista (1966) temelji na ideji, da vsak govoreči subjekt v svojem izrekanju pušča sledove svoje subjektivnosti. To teorijo je dodatno razvil Antoine Culioli (1992) in posebej poudaril pomembnost razumevanja procesa tvorjenja in interpretacije sporočil. Culioli ugotavlja, da »se ne moremo več zadovoljiti s poenostavljenim modelom komunikacije, ki ponazarja črno skrinjico med oddajnikom in prejemnikom, ki, kot pove že njuno ime, oddajata in prejemata« (1999: 11). Zato Culioli udeleženca v govorni izmenjavi poimenuje *soizjavljalca*.

Teorijo izrekanja nadgradita Mary-Annick Morel in Laurent Danon-Boileau v svojem delu *Grammaire de l'intonation* (1998).² Avtorja izhajata iz ugotovitve, da v spontani govorni izmenjavi govorčeve osnovne komunikacijske strategije odseva prozodija, ki zato igra ključno vlogo pri segmentiranju govorne verige na manjše

² Slovensko *Slovnica intonacije*.

enote. Prva hipoteza temelji na predpostavki, da ima vsak od štirih prozodičnih kazalcev (osnovni ton, jakost, tempo in premori) v govoru svojo osnovno strateško vlogo. Tonska višina pomaga pritegniti in ohraniti pozornost naslovnika, jakost predstavlja strateško sredstvo pri ohranjanju pravice do besede, trajanje označuje stopnjo pripravljenosti določene formulacije, premor pa omogoči sintezo tistega, kar je že bilo izrečeno. Prozodični kazalci v spontani govorni izmenjavi delujejo sočasno. Glede na osnovne vrednosti prozodičnih kazalcev sklepamo, da govorec sklene miselno enoto takrat, ko pokaže nizko stopnjo interesa do pozornosti naslovnika (padec tonske višine), in takrat, ko ga ne bo več zanimalo, ali bo ohranil besedo ali ne (padec jakosti). To pomeni, da osnovno enoto analize spontanega govora lahko določimo s **sočasnim padcem osnovnega tona in jakosti**. Povezanost znotraj enote spontanega govora pa ohranjam z naraščanjem osnovnega tona in jakosti. To enoto M&DB poimenujeta **govorjeni odstavek**.

2.4.1 Zgradba govornjenega odstavka

Razčlemba notranjih elementov govornjenega odstavka temelji na oblikoskladenjskih in diskurzivnih kriterijih. Govorjeni odstavek vsebuje vsaj eno *remo*, ki sledi eni ali večim *preambulam*, včasih in pod določenimi pogoji pa remi sledi še *postrema*. Tipična zgradba govornjenega odstavka je torej naslednja (Primer 4):

(4)		
preambula	rema	postrema
<i>mais c'est bon</i>	<i>elle est décapotable</i>	<i>la bagnole</i>
<i>pa saj bo šlo</i>	<i>to je kabriolet</i>	<i>tale avto</i>
(Morel, Danon Boileau 1998.)		

Preambula je uvodni, začetni del govornjenega odstavka. V francoščini je preambula izjemno nezgoščena, sestavljena iz več nanizanih elementov, med katerimi ni očitne skladenjske vezi. *Vezalo*³ predstavlja vez med tistim, kar je že bilo izrečeno, in tistim, kar sledi, *gledišče* in *modus* dajeta tistemu, kar bo izrečeno v remi, ocenjevalno in modalno vrednost, *okvir* zameji območje, v okviru katerega bo rema izrečena, *leksikalni del* pa uvede predmet, o katerem se bo v remi govorilo. Elementi preambule si sledijo v naslednjem vrstnem redu (Primer 5):

(5)
preambula = vezalo + gledišče + modus + okvir + leksikalni del

Preambula v govornjenem odstavku pripravi celotno kontekstualno podlago za izvedbo nadaljnjih elementov govornjenega odstavka. Gre za izredno pomemben del govornjenega odstavka, ker združuje največ prvin, ki kažejo na sočasno planiranje, tvorjenje in usmerjenost k naslovniku.

³ Vezalo ima primerljivo vlogo z bolj znanima terminoma *konektor* (Halliday 1976) in *diskurzni označevalec* (Schiffrin 1988), saj ustvarja vezi med deli besedila.

Rema sledi preambuli, vendar jo Morel in Danon-Boileau (1998: 45) v nasprotju s klasičnim poimenovanjem reme kot informativnega jedra izreka obravnavata s komunikacijskega vidika: kot »izraz svoje enkratne trenutne pozicije, ki jo govoreči ponudi v sodbo sogovornu«. *Rema* je običajno zelo kratka. Včasih se *rema* zaključi s posebnim *končalom*,⁴ ki je podano s šibkimi prozodičnimi vrednostmi.

Pa vendar govornjeni odstavek ni popolnoma neprožno opredeljena enota: ob dvigu F0 na koncu reme se lahko sosledje preambule in reme rekategorizira v novo preambulo za nadaljnje enote (Primer 6):

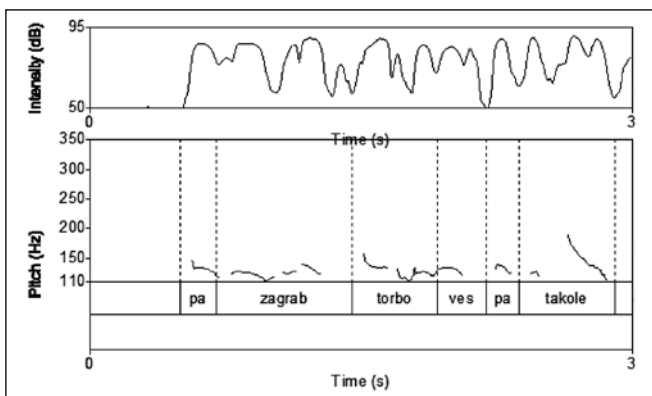
$$(6) \quad [\text{preambula1} + \text{rema 1} + \text{F0+}] > \text{preambula2} + [x].$$

3 Metodologija

Glede na predstavljene pristope analize spontanega govora se zdi, da ima metodologija govornjenega odstavka dve ključni kvaliteti: globalnost pristopa in prilagodljivost opredelitvenega aparata (Zwitter 2002). Omenjena metodologija namreč spontani govor analizira s prozodičnega, pragmatičnega in skladenjskega vidika. Obenem pa v analizo zajame govorno izmenjavo kot celoto in šele na podlagi ugotovitev o ključnih načelih njenega delovanja preučuje posamezne prvine.

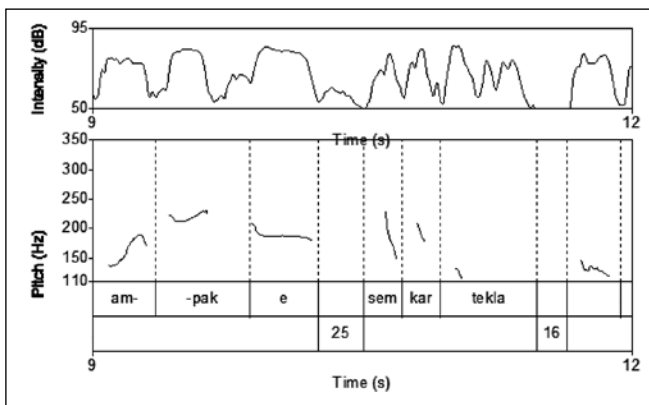
3.1 Govorjeni odstavek v spontani govornjeni slovenščini

Poglejmo na primeru, kako in kje se v slovenščini kažejo meje in notranja povezanost govornjenega odstavka. Govor smo transkribirali v programu Praat, ki omogoča vzporedno opazovanje skladenjskih in prozodičnih struktur.

Slika 1: Primer transkripcije v programu Praat: segment 0–3.

⁴ Morel in Danon Boileau to govorno prvino imenujeta *punctuant*, M. Schlamberger-Brezar (2000) uporabi izraz *končaj*, v tej raziskavi pa smo ga poimenovali po analogiji z izrazom *vezalo*, torej *končalo*.

Slika 4: Primer transkripcije v programu Praat: segment 9–12.

V segmentu (9–12) *ampak e sem kar tekla* opazimo sočasen padec tonske višine in jakosti na zadnjem naglašenem zlogu besede *tekla*, čemur sledi premor. Ti kazalci kažejo, da govorce ne zanima več, kako bo ohranila pozornost naslovnice ali sploh obdržala besedo, kar pelje k sklepu govornjenega odstavka. Predstavljena metodologija omogoča, da se skladenjsko zaključena rema, ki na prozodični ravni kaže željo govorca po nadaljevanju, rekategorizira v preambulo za naslednjo remo. To pomeni, da izoliranim elementom ne moremo pripisati dokončne vloge v izmenjavi, temveč je njihova vloga vedno odvisna od komunikacijskih strategij udeležencev, ki se v veliki meri kažejo skozi prozodijo poteka izmenjave.

Spontani govor v slovenščini je torej možno členiti na manjše koherentne enote z upoštevanjem interakcije prozodije in skladnje na naslednji način:

- konec govornjenega odstavka se kaže s sočasnim padcem tonske višine in jakosti na zadnjem naglašenem zlogu skladenjsko zaključene enote,
- povezanost znotraj istega govornjenega odstavka lahko opazimo prek dviga tonske višine na zadnjem naglašenem zlogu skladenjsko zaključene enote.

V korpusu smo s pomočjo interakcije prozodije in skladnje zaznali 58 govornjenih odstavkov, zgrajenih iz 161 preambul in 147 rem. To v povprečju pomeni, da je en govornjen odstavek v povprečju zgrajen iz treh preambul in treh rem, od katerih sta prvi dve rekategorizirani v preambulo s pomočjo sočasnega dviga tonske višine in jakosti, zadnja rema pa zaradi padca tonske višine in jakosti govornjen odstavek zaključiti. Na podlagi segmentacije v govornjene odstavke bomo v analitičnem delu analizirali notranjo zgradbo govornjenega odstavka pri različnih diskurzivnih žanrih.

3.2 Korpus

Korpus zajema tri izmenjave med šestimi govorniki, ki se med seboj dobro poznajo. Vsak par govorcev predstavlja en starostni razred: od 20 do 34 let, od 35 do 59

let, od 60 do 80 let. Konverzacije so različne tudi na ravni diskurzivnih žanrov: prva konverzacija predstavlja razpravo o organiziranih vlomih, druga konverzacija zajema soočanje različnih mnenj o nujnosti psihiatrične pomoči, tretja pa predstavlja argumentirano debato o prostorskem načrtovanju v Ljubljani. Tabela 1 predstavlja podatke o gradivu: dolžino, število besed na posameznega govorca in število besed v celotni konverzaciji.

Izmenjava	Trajanje (sek)	Govorec	Št. besed na govorca	Σ Število besed
1	115	A	106	427
		B	321	
2	225	C	621	902
		D	281	
3	178	E	310	574
		F	264	

Tabela 1: Podatki o gradivu.

3.3 Priprava in transkripcija gradiva

Gradivo je bilo transkribirano v programu Praat (slike 1–4), ki omogoča vizualizacijo prozodičnih kazalcev (jakosti, tonske višine in trajanja). Zaradi lažjega branja smo v analičnem delu absolutne višine prozodičnih kazalcev prenesli v relativne nivoje jakosti in tonske višine (Tabeli 2 in 3).

Izmenjava	Govorec	Šibka (I-)	Srednja (I=)	Močna (I+)
1	A	50–63 dB	64–76 dB	77–90 dB
	B	60–71 dB	72–83 dB	84–95 dB
2	C	45–58 dB	59–71 dB	72–85 dB
	D	40–53 dB	54–66 dB	67–80 dB
3	E	40–53 dB	55–66 dB	68–80 dB
	F	35–48 dB	49–61 dB	50–75 dB

Tabela 2: Relativne stopnje jakosti.

Izmenjava	Govorec	Nizka (F0-)	Srednja (F0=)	Visoka (F0+)
1	A	90–150 Hz	151–210 Hz	210–280 Hz
	B	140–210 Hz	211–280 Hz	281–360 Hz
2	C	90–120 Hz	121–150 Hz	151–190 Hz
	D	110–170 Hz	171–230 Hz	231–280 Hz
3	E	70–110 Hz	111–150 Hz	151–190 Hz
	F	60–100 Hz	101–140 Hz	141–180 Hz

Tabela 3: Relativne ravni tonske višine.

3.4 Pravila transkribiranja in označevanja

Analizirane izmenjave smo najprej transkribirali v slovenskem črkopisu, vendar smo se trudili ohraniti dejansko akustično podobo besed, kar je skladno s pogovorno ravno zapisu v slovenskem govornem korpusu Gos (Verdonik, Zwitter Vitez 2011). Nato smo transkripcije segmentirali s pomočjo prozodičnih shem v programu Praat in pomembnejša vozlišča označili na prozodični ravni transkripcije. Znotraj preambule smo elemente kategorizirali glede na njihovo pragmatično vlogo v diskurzu, znotraj reme pa smo označili skladenjsko zgradbo segmenta (Tabela 4).

Transkripcija	<i>pa</i>	<i>zagrab</i>	<i>torbo</i>	<i>veš</i>	<i>pa</i>	<i>takole</i>	<i>cukne</i>
Členitev	preambula	rema		preambula		rema	
Pragmatika/ skladnja	vezalo	priredje		vezalo	vezalo	priredje	
Prozodija		F0= I+					F0+ I+

Tabela 4: Primer transkripcije in oznak na prozodični, pragmatični in skladenjski ravni.

4 Analiza

Analiza temelji na predpostavki, da je s pomočjo segmentacije na govorne odstavke mogoče zaznati univerzalne težnje strukturiranja spontanega govora v slovenščini. Po drugi strani pa želimo ugotoviti, kako je notranja zgradba govornega odstavka pogojena z diskurzivnim žanrom in odnosi med udeleženci. Zato poskušamo na skladenjski in pragmatični ravni ugotoviti skupne lastnosti vseh treh govornih izmenjav, nato pa specifične njihove notranje zgradbe interpretirati glede na kontekst, v katerem potekajo.

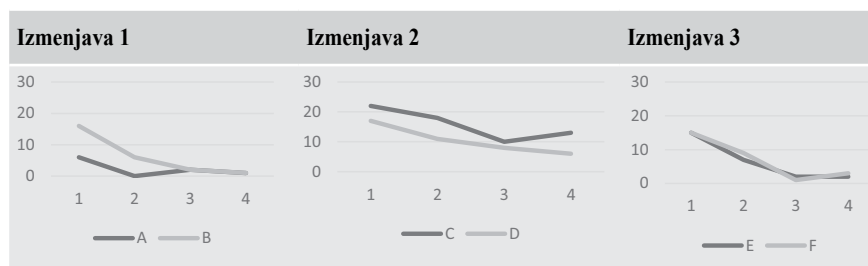
4.1 Preambula

V preambuli so nanizani vsi nastavki upovedovalnih postopkov govornika pri formulaciji, vsi njegovi osebni pogledi in omejitve glede določenega izreka, skratka vse, kar zaznamuje osebni pristop govornika k izrekanju in zaradi česar je spontani govor tako drugačen od vnaprej pripravljenega govornega ali oraliziranega pisnega diskurza. Ti segmenti torej pripravljajo teren za tisto, kar bo povedano (torej remo).

Zgradbo preambule smo preučili s kvantitativno in kvalitativno analizo različnih konfiguracij njenih sestavnih elementov. Pri tem smo analizirali dolžino preambule (glede na število njenih elementov) in pogostost posameznih elementov preambule.

4.1.1 Dolžina preambule

Analiza treh izmenjav je pokazala naslednje značilnosti dolžine preambule (Graf 1):

Graf 1: Dolžina preambule v analiziranih izmenjavah.

Obravnavane izmenjave imajo skupno značilnost zelo pogostih kratkih preambul z enim elementom, najmanj pa je dolgih in zelo dolgih preambul s štirimi ali več elementi.

V izmenjavi 1, kjer prevladuje naracija, pripovedovalka B tvori veliko število kratkih preambul, govorka A pa ima dolžine preambul enakomerneje razporejene. Zdi se, da govorka pri svoji pripovedi potrebuje le skladenjska vezala (*in*), udeleženka v vlogi poslušalke pa se odziva z daljšimi, čustveno obarvanimi preambulami (*ma joj ampak*), kar ponazarja primer v Tabeli 5.

Govorka A	<i>in</i>	<i>so</i>	<i>točno</i>	<i>vedl</i>	<i>kam</i>	<i>it</i>	<i>ne</i>
Členitev	preambula	rema					končalo
Pragmatika/skladnja	vezalo	priredje					
Prozodija			F0+ I+			F0+ I+	F0+ I+

Govorka B	<i>ma</i>	<i>joj</i>	<i>ampak</i>
Členitev	preambula		
Pragmatika/skladnja	vezalo	vezalo	vezalo
Prozodija	F0= I+		

Tabela 5: Primer kratke preambule pri naraciji.

Tudi v izmenjavi 2 opazimo številne kratke preambule in manj številne daljše preambule. Vendar v povprečju zaznamo bistveno več daljših preambul. Zdi se, da gre za vpliv okoliščin, v okviru katerih govorca soočata različni mnenji glede čustvene stabilnosti skupnega prijatelja. Primer v Tabeli 6 kaže, kako dolga preambula je potrebna, da govorec izrazi mnenje, ki je izrazito drugačno od mnenja njegove sogovornice. Pri tem uporablja vezala, ki pomagajo pri ohranjanju stika s sogovornico (*lej, veš kaj, veš*), skladenjska vezala (*ampak*), izraze modalnosti, ki definirajo stopnjo gotovosti njegovega izrekanja (*ne vem*), izpostavi pa tudi ločeni leksikalni del (*to*), s katerim nakaže vsebino reme.

Govorec C	<i>lej</i>	<i>ne vem</i>	<i>no</i>	<i>sej</i>	<i>veš kaj</i>	<i>ne vem</i>	<i>ne</i>	<i>ampak</i>	<i>recimo</i>	<i>veš</i>	<i>to</i>
Členitev	preambula										
Pragmatika	vez	mod	vez	vez	vez	mod	vez	vez	vez	vez	leks
Prozodija		F0= I+				F0= I+				pavza	

Govorec C	<i>jaz nimam nič proti temu</i>								<i>ne</i>		
Členitev		rema								končalo	
Pragmatika/skladnja		gl. stavek									
Prozodija		F0- I-								F0- I-	

Tabela 6: Primer dolge preambule pri soočanju različnih mnenj.

Tudi v izmenjavi 3 zasledimo veliko kratkih preambul in precej manj dolgih preambul s tremi ali štirimi elementi. V povprečju pa govorca formulirata svoje argumente z izrazito kratkimi preambulami, v nekaterih primerih pa jih sploh ne potrebuje in formulirata jasne, skladenjsko enostavno prepoznavne reme (primer v Tabeli 7):

Govorec E	<i>bolno</i>	<i>tlačjo</i>	<i>v</i>	<i>središče</i>	<i>mesta</i>	<i>ne</i>
Členitev	rema					končalo
Skladnja	priredje					
Prozodija					F0+ I+	F0+ I+

Govorec E	<i>in</i>	<i>zapravljajo</i>	<i>grozljive</i>	<i>milijarde</i>	<i>v centru</i>	<i>mesta</i>	<i>za</i>	<i>bolno</i>
Členitev	preambula	rema						
Pragmatika/Skladnja	vezalo	priredje						
Prozodija			F0+ I+					F0+ I+

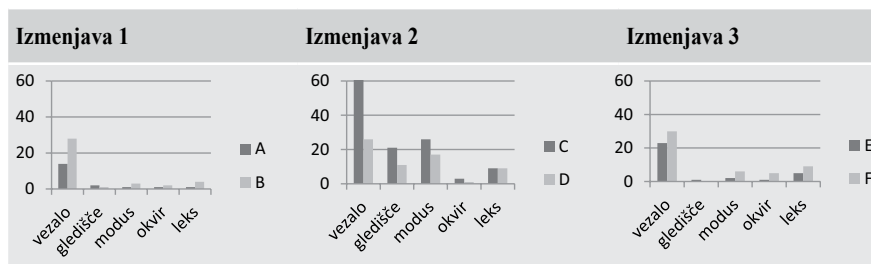
Govorec E	<i>trgovski</i>	<i>centri</i>	<i>pa</i>	<i>zabavišča</i>	<i>grejo</i>	<i>pa</i>	<i>ven</i>	<i>iz</i>	<i>mesta</i>
Členitev	rema								
Pragmatika/Skladnja	priredje								
Prozodija				F0+ I+					F0- I-

Tabela 7: Primer kratke preambule pri argumentaciji.

Na podlagi kvantitativne in kvalitativne analize lahko ugotovimo, da se v vseh izmenjavah najpogosteje pojavljajo kratke preambule, manj pogosto pa dolge preambule. Glede na diskurzivni žanr lahko ugotovimo, da so kratke preambule značilnost jezikovnih manifestacij, kjer govorec pripoveduje o nekem dogodku ali argumentira svoje mnenje, dolge preambule pa so tipične za soočanje nasprotujočih si mnenj.

4.1.2 Zgradba preambule

Po analizi dolžine preambule želimo ugotoviti, katere elemente preambule posamezni govorniki uporabljajo pri vsaki od analiziranih izmenjav. Na podlagi Grafa 2 vidimo, da so v vseh izmenjavah najpogostejši element vezala, ostalih elementov je bistveno manj. Pa vendar izstopa druga izmenjava, kjer lahko zaznamo tudi prisotnost elementov, kot so gledišče, modus, in ločeni leksikalni deli.

Graf 2: Zgradba preambule v analiziranih izmenjavah.

V prvi izmenjavi je nabor elementov preambule pri obeh govorkah skrčen predvsem na rabo vezala. Obe govorki nastopata v vlogi pripovedovalk in uporabljata predvsem elemente, ki jima pomagajo pri strukturiranju pripovedi (primer v Tabeli 8). Gre predvsem za časovne izraze (*pol*, *in*) in fatična sredstva ohranjanja stika z naslovnikom (*a veš*).

Govorka B	<i>pol</i>	<i>sno</i>	<i>kupl</i>	<i>pa</i>	<i>to</i>	<i>ta</i>	<i>drugo</i>	<i>kluko</i>
Členitev	preambula	rema						
Pragmatika/skladnja	vezalo	priredje						
Prozodija							F0+ I+	F0+ I+

Govorka B	<i>k</i>	<i>pa</i>	<i>samo</i>	<i>zapreš</i>	<i>ne</i>
Členitev	rema				končalo
Pragmatika/skladnja	podredje				
Prozodija				F0+ I+	F0+ I+

Tabela 8: Zgradba preambule pri naraciji.

V drugi izmenjavi opazimo, da so elementi preambule precej bolj številni in raznoliki kot v ostalih dveh izmenjavah. Primer v Tabeli 9 kaže, da govorec uporabi pester nabor elementov preambule, da izrazi svoje mnenje. Pri tem uporabi skladenjska vezala (*ampak*, *ko*), gledišče kot neposreden izraz lastnega stališča (*jaz vidm*) in modalne elemente (*čist drži*, *jasno*), s katerimi izraža stopnjo gotovosti v tisto, kar bo formuliral v remi.

Govorec C	<i>misl</i>	<i>čist</i>	<i>drži</i>	<i>in</i>	<i>vse</i>	<i>kul</i>	<i>in</i>	<i>jasno</i>	<i>ne</i>
Členitev	preambula								
Pragmatika	vez	modus		vez	modus		vez	modus	vez
Prozodija			F0+ I+			F0+ I+		F0+ I+	F0+ I+

Govorec C	<i>ampak</i>	<i>ke</i>	<i>jz</i>	<i>vidm</i>
Členitev	preambula			
Pragmatika	vezalo	vezalo	gledišče	
Prozodija				F0+ I+

Govorec C	<i>da</i>	<i>on</i>	<i>v bistvu</i>	<i>se</i>	<i>se</i>	<i>čist</i>	<i>enak</i>	<i>lahko</i>
Členitev	rema							
Skladnja	podredje							
Prozodija								

Govorec C	<i>spasi</i>	<i>tud</i>	<i>s</i>	<i>tem</i>
Členitev	>>			
Pragmatika	>>			
Prozodija				F0+ I+

Tabela 9: Zgradba preambule pri izražanju nestrinjanja.

V tretji izmenjavi prevladujejo predvsem vezala, ponekod v preambuli opazimo tudi ločeni leksikalni del. V primeru Tabele 10 vidimo, da govorec v preambuli zaporedno naniza vezala, ki mu pomagajo pri argumentaciji (*dobr, ampak, vsaj zdej*), nato z okvirom (*tist kar se na nov prpravla*) zameji območje, v okviru katerega bo izrečena rema.

Govorec F	<i>ja</i>	<i>ja</i>	<i>dobr</i>	<i>ampak</i>	<i>vsaj</i>	<i>zdej</i>
Členitev	preambula					
Pragmatika	vez	vez	vez	vez	vez	vez
Prozodija						

Govorec F	<i>tist</i>	<i>kar</i>	<i>se</i>	<i>na</i>	<i>nov</i>	<i>prpravla</i>
Členitev	preambula					
Pragmatika	okvir					
Prozodija					F0+ I+	

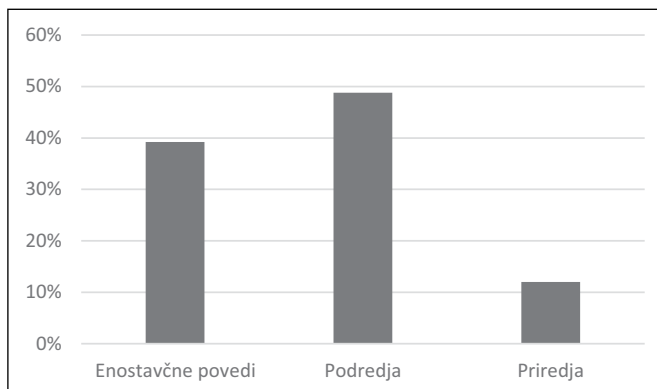
Govorec F	<i>bi</i>	<i>pa</i>	<i>lahko</i>	<i>te</i>	<i>prastrahove</i>	<i>opustl</i>	<i>ne</i>
Clenitev	rema						končalo
Skladnja	gl. stavek						
Prozodija						F0-I-	F0-I-

Tabela 10: Zgradba preambule pri argumentaciji.

Iz analize je razvidno, da govorci, ki imajo vlogo pripovedovalca in se osredotočajo predvsem na podajanje informacij, tvorijo predvsem preambule, sestavljene iz enega ali več zaporednih vezal. Govorci, ki se na pripoved odzivajo ali so vključeni v čustveno soočanje različnih mnenj, pogosto uporabijo bolj raznolik in manj predvidljiv nabor elementov preambule, ki vključujejo modalne prvine in izražanje svojega stališča z glediščem.

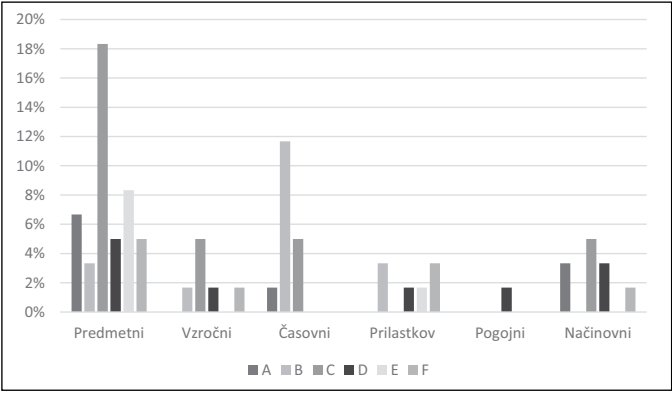
4.2 Rema

Po ugotovitvah, do katerih smo prišli pri analizi preambule, lahko rečemo, da je rema privilegirani del spontanega govora: gre za tisti del izrečenega, ki ga po vseh uspešnih in neuspešnih postopkih umeščanja in nizanja elementov preambule govorec uspe in more formulirati. To je informacijsko najbolj zgoščen del govorenega odstavka in s skladenjskega vidika tudi najpopolnejši. Graf 3 predstavlja rezultate skladenjske analize rem vseh šestih govorcev (razmerje med enostavnimi in večstavnimi povedmi, ki so razdeljene na podredja in priredja):

Graf 3: Skladenjska kategorizacija rem v korpusu.

Večina rem v korpusu predstavlja podredja (49 %) in enostavne povedi (39 %), pojavi pa se 11 % priredij. Da bi bolje razumeli skladenjsko zgradbo reme, smo prevladujočo kategorijo, podredja, analizirali glede na tip odvisnika in glede na govorce, ki jih tvorijo (Graf 4):

Graf 4: Tipi odvisnikov pri različnih govornikih.

V korpusu prevladujejo predmetni odvisniki, najdemo pa tudi nekaj načinovnih, vzročnih in časovnih odvisnikov. Vendar raba podredij ni povsem enakomerno razporejena med govornici. Govorci A, C in E, ki v dialogu prevzemajo vodilno vlogo, izstopajo po rabi predmetnih odvisnikov. V primeru Tabele 11 govorec C v preambuli najprej izpostavi svoje gledišče (*jaz vidm*), nato pa naniza serijo rem v obliki predmetnih odvisnikov, s katerimi poda primere rešitev, na koncu pa povzame svoje stališče v obliki enostavne povedi.

Govorec C	<i>ampak</i>	<i>ke</i>	<i>jz</i>	<i>vidm</i>
Členitev	preambula			

Govorec C	<i>da</i>	<i>on</i>	<i>v bistvu</i>	<i>se</i>	<i>čist</i>	<i>enak</i>	<i>lahko</i>	<i>spasi</i>	<i>tud</i>	<i>s</i>	<i>tem</i>
Členitev	Rema										
Skladnja	predmetni odvisnik										

Govorec C	<i>da</i>	<i>on</i>	<i>gleda</i>	<i>druge</i>	<i>ženske</i>
Členitev	rema				
Skladnja	predmetni odvisnik				

Govorec C	<i>da</i>	<i>gremo</i>	<i>mi</i>	<i>ven</i>	<i>na</i>	<i>pir</i>
Členitev	Rema					
Skladnja	predmetni odvisnik					

Govorec C	<i>da</i>	<i>si</i>	<i>najde</i>	<i>tam</i>	<i>eno</i>	<i>in</i>	<i>jo</i>	<i>gre</i>	<i>zbušit</i>
Členitev	rema								
Skladnja	predmetni odvisnik								

Govorec C	<i>in</i>	<i>to</i>	<i>je</i>	<i>lahko</i>	<i>njegova</i>	<i>terapija</i>	<i>ne</i>
Členitev	rema						
Skladnja	enostavčna poved						

Tabela 11: Zgradba reme pri dominantnem govornicu.

Govorka B uporablja predvsem časovne odvisnike, kar je razumljivo, saj gre za pripoved o kronologiji večkrat ponovljenih tatvin v govorkinem stanovanju (primer v Tabeli 12).

Govorka B	ko	so	nas	okradl
Členitev	rema			
Skladnja	časovni odvisnik			

Govorka B	ko	so	noter	pršli
Členitev	rema			
Skladnja	časovni odvisnik			

Govorka B	so	točno	vedl	Kje	iskat
Členitev	rema				
Skladnja	gl. stavek				

Tabela 12: Zgradba reme pri naraciji.

Enostavčne povedi so v remah relativno pogoste, predvsem v izmenjavi 2, kjer govorca neeksplicitno podajata svoje mnenje (*in res te težave to so hude stvari no*) in v izmenjavi 3, kjer govorca dajeta iztočnico za nov argument (primer v Tabeli 13):

Govorec E	no	sej	pravna	Je	šla	zdej	v	mesto
Členitev	preambula	rema						
Skladnja		enostavčna poved						

Govorec F	pravna	je	šla	zdej	v	mesto	ja
Členitev	rema						
Skladnja	enostavčna poved						

Tabela 13: Zgradba reme pri argumentaciji.

Priredij je v korpusu relativno malo (*suml smo sam nismo vedl kako sploh notr pridejo ne*), zato težje slepamo o njihovem pojavljanju v določenem diskurzivnem žanru ali pri določenem profilu govorcev.

Na podlagi kvantitativne in kvalitativne analize reme opazimo, da pri dominantnih in čustveno bolj angažiranih govornikih prevladujejo predmetni odvisniki. Naracija je po pričakovanjih zaznamovana s časovnimi odvisniki, pri argumentaciji pa prevladujejo enostavčne povedi, ki funkcionirajo kot iztočnica za nov argument.

5 Zaključek

Z upoštevanjem interakcije prozodije, pragmatike in skladnje smo prišli do nove opredelitive enote spontanega govora, govornega odstavka. Analiza korpusa treh govornih izmenjav v slovenščini je pokazala, da ima tipični govorniki enostavne

v slovenščini dva ključna dela, preambulo in remo. V preambuli so zgoščeni pragmatični elementi, ki med sabo niso povezani s skladenjskimi vezmi, temveč opravljajo pragmatično vlogo pri strateškem formuliranju izreka, v remi pa nastopi ključna informacija, ki jo je mogoče analizirati s tradicionalnimi skladenjskimi kategorijami. Remo govorci s pomočjo prozodičnih kazalcev pogosto rekategorizirajo v preambulo za nadaljnje reme.

Kvantitativna analiza je pokazala, da pri vseh treh izmenjavah prevladujejo kratke preambule in podredno stavljene reme. Obenem pa se struktura preambule in reme razlikujeta pri različnih diskurzivnih žanrih: pri čustveno angažiranem govoru je opaziti več daljših in bolj raznolikih preambul, ki poleg vezal vsebujejo tudi gledišče govorca in modalne prvine, ter večji delež predmetnih odvisnikov v remi. Pri naraciji opazimo večji delež časovnih odvisnikov, pri argumentaciji pa večji delež enostavnih povedi.

Predstavljena metodologija in analiza bi lahko omogočili sistematično segmentacijo spontanega govornega diskurza tudi na večjih jezikovnih korpusih, pri tem pa se je smiselno zavedati, da gre za časovno precej zahtevno metodo, ki bi zahtevala sistematično usposabljanje kadrov za segmentacijo diskurza v govorjene odstavke.

Spoznanja predstavljene raziskave bi bilo smiselno razširiti na celovito preučevanje strukturiranja spontanega govora v različnih sporazumevalnih položajih in pri različnih profilih govorcev, kar bi lahko uporabili za potrebe usposabljanj poklicnih govorcev, pri forenzičnih analizah spontanosti v govoru ali pri razvoju orodij za avtomatsko razpoznavanje govora.

Literatura

- Austin, John Langshaw, 1962: *How to Do Things With Words*. Oxford: Clarendon.
- Benveniste, Emile, 1966: *Problèmes de linguistique générale*. Pariz: Gallimard.
- Benzitoun, Christophe, 2010: Quelle(s) unité(s) syntaxique(s) maximale(s) en français parlé? Discussions autour de quelques problèmes rencontrés. *Travaux de linguistique* 60. 109–126.
- Blanche Benveniste, Claire, 2002: Phrase et construction verbale. *Verbum* 24/1–2. 7–22.
- Blanche Benveniste, Claire, 1997: *Approches de la langue parlée en français*. Pariz: Ophrys, Paris.
- Culioli, Antoine, 1992: *Pour une linguistique de l'énonciation* 3. Pariz: Ophrys.
- Halliday, Michael, Krikwood, Alexander, in Ruqaiya, Hasan, 1976: *Cohesion in English*. New York: Longman.
- Huber, Damjan, 2013: *Poudarek in pavza v standardnem slovenskem govoru*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Kranjc, Simona, 1999: Skladnja in otroški govor. *Jezik in slovstvo* 44/6. 197–212.
- Lacheret Dujour, Anne, in Beaugendre, Frédéric, 2002: *La prosodie du français*. Pariz: CNRS Editions.

Moeschler, Jacques, 1985: *Argumentation et conversation. Eléments pour une analyse pragmatique du discours*. Paris: Hatier.

Morel, Mary Annick, in Danon-Boileau, Laurent, 1998: *Grammaire de l'intonation*. Pariz: Ophrys.

Roulet, Eddy, Auchlin, Antoine, Moeschler, Jacques, in Rubattel, Christian, 1985: *L'articulation du discours en français contemporain*. Bern: Lang.

Schiffrin, Deborah, 1988: *Discourse markers*. Cambridge: Cambridge University Press.

Schlamberger Brezar, Mojca, 2000: Les connecteurs en combinaison avec les marqueurs modaux: l'exemple du français et du slovène. *Linguistica* 40/2. 273–282.

Smolej, Mojca, 2012: *Besedilne vrste v spontanem govoru*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Verdonik, Darinka, in Zwitter Vitez, Ana, 2011: *Slovenski govorni korpus Gos*. Ljubljana: Trojina, zavod za uporabno slovenistiko.

Zwitter, Ana, 2002: Les stratégies intonatives à l'échange oral en slovène et en français. *Linguistica* 42. 121–130.